
Београдска дефектолошка школа
Вол. 20 (2), бр. 59, 317-328, 2014.

УДК 376.4

Примљен: 20.5.2014.

Прихваћен: 30.6.2014.

Оригинални научни чланак

РАЗЛИКЕ У АГРЕСИВНОМ ПОНАШАЊУ ИЗМЕЂУ ДЕЧАКА И ДЕВОЈЧИЦА СА ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ ОМЕТЕНОШЋУ¹

*Весна Жунџић-Павловић, Ненад Глумбић,
Марина Ковачевић-Лејкојевић*

Универзитет у Београду,
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Резултати бројних истраживања указују на то да постоји јасна и конзистентна веза између пола и агресивног понашања у ојшћој популацији. Међушћим, налази о полним разликама у агресивном понашању особа са интелектуалном ометеношћу нису сагласни. Циљ овој истраживања је ушћврђивање полних разлика у агресивном понашању деце са лаким, умереном и шћешком интелектуалном ометеношћу. За узорак од 190 дечака и девојчица, узрасћа 6-11 година, прикуљени су подаци од васпитача или наставника примененом TRF/6–18 Скале агресивног понашања. Агресивно понашање испољава 89% деце са интелектуалном ометеношћу, а код 22,63% забележен је клинички значајан ниво агресије. Ошћкривене су шћајшћички значајне полне разлике у броју и вршћи испољених облика агресивног понашања, као и у укујном скору на TRF/6–18 Скали агресивног понашања. Засћуљеносћ дечака и девојчица са клинички значајним нивоом агресије је уједначена. Налази истраживања су шћродискушћовани компарирањем са резултатима друћих аушћора. На основу добијених резултата даје су шћрејорукe за будућа истраживања и шћраксу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *интелектуална ометеносћ, агресивно понашање, полне разлике, TRF/6–18*

---

¹ Рад је проистекао из пројекта „Социјална партиципација особа са интелектуалном ометеношћу“, бр. 179017 (2011-2014), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УВОД

Истраживања разлика у агресивном понашању између мушког и женског пола имају дугу историју, али ова проблематика још увек привлачи пажњу због бројних неразјашњених питања. Пионирске студије о полним разликама у агресивном понашању појавиле су се двадесетих година, експерименталне студије шездесетих година, а прве метаанализе осамдесетих година прошлог века (Archer, 2004). У обимној научној литератури, која је посвећена овој теми, претежно је заступљено мишљење да је агресивно понашање учесталије и теже код мушкараца него код жена, али међу ауторима не постоји сагласност у погледу значајности и порекла ових разлика.

У ранијим метаанализама (Hyde, 1984; Maccoby & Jacklin, 1980) повезаност пола и агресивног понашања описана је као далеко снажнија него што је то случај у новијим студијама (Archer, 2004). На основу тога, поједини аутори извели су закључак да временом долази до редуковања разлика у агресивном понашању међу половима (Hyde, 1984). Истовремено, постоје јаки емпиријски докази да, историјски посматрано, полне разлике у агресивном понашању остају стабилне, а да се несагласност налаза старијих и новијих студија може објаснити применом другачије методологије истраживања (Knight et al., 1996).

Већина аутора сматра да су полне разлике у агресивном понашању израженије у детињству него у одраслом добу (Archer, 2004; Eagly & Steffan, 1986; Hyde, 1984), мада неки заступају супротно мишљење (Knight et al., 1996). Савремене лонгитудиналне студије откивају да нормативну развојну трајекторију агресивног понашања код оба пола карактерише опадање од детињства до адолесценције (Côté et al., 2006; Stanger et al., 1997). Током детињства постоје значајне разлике између полова, али код дечака ниво агресивног понашања брже опада са одрастањем и у адолесценцији полне разлике скоро нестају (Bongers et al., 2003). Подаци о променама након узраста од 18 година су неконзистентни, али постоје индиције да су полне разлике у физичкој агресиви најизраженије на узрасту између 20 и 30 година (Archer, 2004).

Дебата о узрасту на коме се појављују разлике између дечака и девојчица започета је након објављивања првих метаанализа у којима су изнета супротстављена становишта – прво, да полне разлике у агресивном понашању постоје на узрасту млађем од шест година (Maccoby & Jacklin, 1980) и друго, да се полне разлике у агресиви јављају тек након пете године живота (Tieger, 1980). Студије рађене крајем прошлог века извештавају о непостојању полних разлика у агресивном понашању до

четврте године живота (Keenan & Shaw, 1997), али новија истраживања сугеришу да се дечаци и девојчице значајно разликују у погледу агресивног понашања већ на узрасту од две године (Baillargeon et al., 2007; Côté et al., 2006).

Презентовани подаци о узрасту на коме се појављују разлике у агресивном понашању и променама које се дешавају током одрастања представљали су основу за развој теорија о пореклу полних разлика. Аутори који су заступали становиште о биолошким основама полних разлика у агресивном понашању позивали су се на налазе о постојању разлика у раном детињству и њиховом одржавању током развоја (Maccoby & Jacklin, 1980). Са друге стране, заговорници теорије социјалног учења у први план су истицали налазе о непостојању полних разлика у првим годинама живота и поступном повећавању разлика током одрастања (Keenan & Shaw, 1997; Tieger, 1980). Дискусије о пореклу полних разлика у агресивном понашању и даље су актуелне. И док неки савремени аутори налазе да оба наведена становишта имају упориште у емпиријским подацима (Archer, 2004), други трагају за новим објашњењима (Knight et al., 2002).

Досадашња сазнања о агресивном понашању мушкараца и жена са интелектуалном ометеношћу прилично су ограничена. Емпиријски подаци о постојању полних разлика су конфузни, а развојне трајекторије агресије код мушког и женског пола неистражене.

У истраживањима на репрезентативним узорцима особа са интелектуалном ометеношћу, која су рађена у Енглеској (Emerson et al., 2001) и Норвешкој (Holden & Gitlsen, 2006), нису откривене значајне полне разлике у агресивном понашању. Према резултатима популационе студије која је рађена у Канади, између мушкараца и жена са интелектуалном ометеношћу не постоје разлике у испољавању физичке и вербалне агресије, али су уништавање имовине и сексуална агресија учесталији код мушког пола (Crocker et al., 2006). Интересантно је да у прилог постојању полних разлика у агресивном понашању особа са интелектуалном ометеношћу говоре резултати једне метааналитичке студије (McClinck et al., 2003) и једног прегледа литературе (Allen, 2000).

Када је реч о деци и адолесцентима са интелектуалном ометеношћу, студије које извештавају о значајним полним разликама у агресивном понашању сасвим су ретке (Hardan & Sahl, 1997; Molteno et al., 2001). Супротно томе, становиште о непостојању разлика у агресивном понашању између дечака и девојчица са интелектуалном ометеношћу потврђено је резултатима иностраних популационих студија (Einfeld & Tonge, 1996; Lowe et al., 2007) и студија које су рађене на селекциониса-

ним узорцима (Adams & Allen, 2001; Cadwick et al., 2000; Cormack et al., 2000). И новија истраживања рађена у Србији показују да се адолесценати са лаком интелектуалном ометеношћу мушког и женског пола не разликују према агресивном понашању (Pavlović et al., 2013).

Уобичајене интерпретације налаза о непостојању полних разлика у агресивном понашању деце са интелектуалном ометеношћу су да органска оштећења мозга превазилазе утицај хормонских и хромозомских разлика које су значајне за психопатологију типично развијене деце (Einfeld & Tonge, 1996), односно да код деце са интелектуалном ометеношћу неуролошка оштећења и тешки дефицити базичних вештина имају снажанији утицај него ризични фактори који су значајни за општу популацију (Cadwick et al., 2000).

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Основни циљ истраживања је утврђивање разлика у учесталости, појавним облицима и тежини агресивног понашања између дечака и девојчица са интелектуалном ометеношћу.

МЕТОД РАДА

Узорак чини 190 дечака (62,3%) и девојчица (36,8%) са интелектуалном ометеношћу, узраста 6-11 година (АС = 8,63; СД = 1,484). У узорку су заступљена деца са лаком (51,1%), умереном (36,3%) и тешком (12,6%) интелектуалном ометеношћу. Разлике у заступљености дечака и девојчица у подзорцима испитаника са различитом тежином интелектуалне ометености нису статистички значајне ($\chi^2 = 1,196$; $df = 2$; $p > 0,05$).

Подаци о полу, узрасту и интелектуалним способностима испитаника преузети су из документације предшколске установе, односно школе коју дете похађа.

Подаци о агресивном понашању прикупљени су од васпитача, односно наставника који су у свакодневном контакту са дететом и добро га познају. Примењена је Скала агресивног понашања Ахенбаховог система емпиријски базиране процене (*Achenbach System of Empirically Based Assessment – ASEBA*), за узраст 6–18 година, верзија за васпитаче и наставнике (*Teacher's Report Form – TRF/6–18*) (Achenbach & Rescorla, 2001). Скала агресивног понашања садржи 20 питања која описују различите облике вербалне (нпр. „прети другима“) и физичке агресије (нпр. „често се потуче“), као и нестабилно расположење (нпр. „експлозивно и непредвидљиво понашање“). Одговори су дати у форми тросте-

пене скале Ликертовог типа (0 – нетачно, 1 – делимично тачно и 2 – тачно). Инструмент TRF/6–18 има добре психометријске карактеристике и примењен је у великом броју истраживања која су рађена широм света (Achenbach & Rescorla, 2001). За потребе овог истраживања тестирана је интерна конзистентност Скале агресивног понашања и Кронбахов α коефицијент износи 0,925.

У обради резултата коришћене су методе дескриптивне статистике, фреквенције, проценти, аритметичке средине и стандардне девијације. За тестирање разлика у агресивном понашању испитаника различитог пола коришћени су хи-квадрат тест и т-тест.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ

Од укупног броја испитаника, 89% повремено испољава неки облик агресивног понашања. Просечан број испољених облика агресивног понашања по детету је 7,7 (опсег 0–20), 8,5 код дечака и 6,2 код девојчица. Заступљеност испитаника код којих је присутно до пет облика агресивног понашања износи 30%, од шест до 10 облика 24,7% и 11 и више облика 34,2%. Табела 1 садржи резултате о броју испољених облика агресивног понашања према полу испитаника. Дечаци испољавају статистички значајно више облика агресивног понашања него девојчице ($\chi^2 = 18,268$; $df = 3$; $p < 0,001$).

Табела 1 – Број испољених облика агресивног понашања према полу

Број испољених облика агресивног понашања	Дечаци		Девојчице	
	Бр.	%	Бр.	%
0 облика	5	4,2	16	22,9
1–5 облика	37	30,8	20	28,6
6–10 облика	29	24,2	18	25,7
11 и више облика	49	40,8	16	22,9

Резултати о учесталости агресивног понашања дечака и девојчица из узорка у складу су са резултатима других студија којима су обухваћена деца и адолесценти са лаком, умереном и тешком интелектуалном ометеношћу. Студија рађена на репрезентативном узорку деце и адолесцената са интелектуалном ометеношћу извештава да учесталост агресивног понашања износи 90% (Lowe et al., 2007). До сличних резултата дошли су и аутори истраживања спроведеном у школама интернат-

ског типа за ученике са интелектуалном ометеношћу у коме је утврђена преваленција агресивног понашања од 91% (Pilling et al., 2006). Према налазима истраживања које је обухватило децу и адолесценте са интелектуалном ометеношћу, кориснике специјализованих услуга подршке, 96% деце испољава агресивно понашање (Adams & Allen, 2001). На основу поређења овог истраживања са истраживањем агресивног понашања адолесцената са лако интелектуалном ометеношћу које је рађено у Србији (Pavlović et al., 2013), може се констатовати да су подаци о учесталости агресивног понашања пре у складу са резултатима добијеним на основу самопроцене испитаника (98%) него на основу процене наставника (62%).

Резултати о броју испољених облика агресивног понашања нису у складу са закључцима поменуте студије из Србије (Pavlović et al., 2013), који сугеришу да већина адолесцената са интелектуалном ометеношћу извештава о мањем броју испољених облика агресивних понашања, док наставници процењују да већина њих испољава више од 10 облика агресије. Тачније, према самопроцени испитаника заступљеност испољавања до пет облика агресивног понашања износи 42%, од шест до 10 облика 36%, а више од 10 облика 20%, а према процени наставника, 14% адолесцената испољава до пет облика агресивног понашања, 14% од шест до 10 облика, а 34% више од 10 облика. У нашем истраживању, заступљеност категорија испитаника према броју испољених облика понашања прилично је уједначена.

Просечан број испољених облика агресивног понашања по детету је већи него у студијама у којима је мерена само физичка агресија (Adams & Allen, 2001). Поред тога, у наведеној студији нису откривене значајније полне разлике у броју испољених облика агресивног понашања.

Најзаступљенији облици агресивног понашања у укупном узорку испитаника су захтевање пажње (76,3%) и непослушност у школи (60%). Уједно, то су и најзаступљенији облици агресивног понашања код оба пола, с тим да су код девојчица учесталије присутне и промене расположења (45,7%). У Табели 2 приказани су облици агресивног понашања за које су утврђене статистички значајне разлике између дечака и девојчица. Све статистички значајне разлике иду у правцу учесталијег агресивног понашања код дечака у односу на девојчице.

Табела 2 – Појавни облици агресивног понашања према полу

Облици агресивног понашања	Дечаци		Девојчице		χ^2	p
	Бр.	%	Бр.	%		
Захтева много пажње	97	80,8	48	68,6	3,678	0,042
Непослушан/-на је у школи	81	67,5	33	47,1	7,634	0,005
Физички напада друге	49	40,8	18	25,7	4,427	0,025
Понашање му/јој је експлозивно и непредвидљиво	64	53,3	23	32,9	7,467	0,005
Лако се фрустрира	75	62,5	29	41,4	7,923	0,004
Тврдоглав/-а, непослушан/-на и раздражљив/-а	73	60,8	30	42,9	5,755	0,012
Има нападе беса	55	45,8	17	24,3	8,722	0,002

Због разлика у примењеним процедурама, ограничене су могућности за поређења са резултатима других истраживања о најучесталијим облицима агресивног понашања деце са интелектуалном ометеношћу. У овом истраживању забележена је мања учесталост испољавања физичке агресије за цео узорак (35,3%), као и за дечаке и девојчице посебно, у односу на друге студије према којима је ударање других заступљено са 95% (Lowe et al., 2007), односно са 73% код дечака и 77% код девојчица (Adams & Allen, 2001). Резултати о учесталости експлозивног и непредвидљивог реаговања за цео узорак (45,8%) су компарабилни са налазима истраживања рађеног у Србији, према којима 42% испитаника реагује изненадно или импулсивно на безначајне провокације (Pavlović et al., 2013).

Просечни сирови скорови на Скали агресивног понашања за цео узорак и према полу испитаника приказани су у Табели 3. Просечни скорови за цео узорак, као и просечни скорови дечака и девојчица су у границама нормалних вредности (Achenbach & Rescorla, 2001).

Табела 3 – Просечни скорови испитаника на Скали агресивног понашања

Агресивно понашање	Бр.	Опсег	АС	СД
Дечаци	120	0 – 40	11,98	8,765
Девојчице	70	0 – 30	8,17	7,962
Укупно	190	0 – 40	10,58	8,655

Као што се види из претходне табеле, дечаци имају веће скорове на Скали агресивног понашања у односу на девојчице. Применом т-теста потврђена је статистичка значајност ових разлика (Табела 4).

Табела 4 – Разлике у скоровима испитаника на Скали агресивног понашања према полу

Варијабла	Група	т-тест	df	р
Агресивно понашање	Дечаци Девојчице	2,989	188	0,003

Добијени налази о постојању статистички значајних полних разлика у агресивном понашању налазе своју потврду у резултатима америчког истраживања на узорку 233 деце и адолесцената са интелектуалном ометеношћу, узраста од 3 до 19 година, који су корисници специјализованог програма за развојне поремећаје (Hardan & Sahl, 1997). Наши резултати могу се довести у везу и са истраживањем из Јужноафричке Републике на узорку од 355 испитаника са интелектуалном ометеношћу, узраста од 6 до 18 година, у коме је утврђено постојање статистички значајних полних разлика у дисруптивном и антисоцијалном понашању (Molteno et al., 2001).

Супротно нашим налазима, аутори неколико страних студија дошли су до закључка да код деце са интелектуалном ометеношћу не постоје полне разлике у агресивном понашању (Adams & Allen, 2001; Cadwick et al., 2000; Lowe et al., 2007) нити у дисруптивном и антисоцијалном понашању (Einfeld & Tonge, 1996; Cormack et al., 2000). Такође, у истраживању које је раније рађено у Србији (Pavlović et al., 2013) нису откривене статистички значајне разлике у скоровима испитаника на скалама које мере агресивно понашање, без обзира да ли су подаци добијени од адолесцената или њихових наставника. Ова несагласност налаза могла би се објаснити применом другачијих инструмената за процену и различитим узорцима, с обзиром на то да је поменута студија обухватила испитанике старијег узраста са лако интелектуалном ометеношћу.

Укупно посматрано, клинички значајан ниво агресивног понашања (Т скорови већи од 70) идентификован је код 22,63% испитаника. Клинички значајан ниво агресивног понашања испољава 25% дечака и 18,6% девојчица, а разлике међу половима нису статистички значајне ($\chi^2 = 1,043$; $df = 1$; $p > 0,05$).

Аутори истраживања које је рађено у школама интернатског типа за ученике са интелектуалном ометеношћу извештавају да је учесталост тежих облика агресије 24% (Pilling et al., 2006), што одговара налазима овог истраживања. Резултати две студије (Adams & Allen, 2001; Lowe et al., 2007) потврђују налазе овог истраживања да између дечака и девојчица не постоје разлике у заступљености тежих облика агресивног пона-

шања, мада је у овим истраживањима забележена већа укупна заступљеност деце са тежим облицима агресивног понашања. Према налазима енглеске популационе студије, 40% деце и адолесцената са интелектуалном ометеношћу испољава теже облике агресије (Lowe et al., 2007). У истраживању које је обухватило кориснике специјализованих услуга подршке свакодневно испољавање агресивног понашања забележено је код 60%, а испољавање агресивног понашања које има за последицу теже повређивање других код 30% деце и адолесцената (Adams & Allen, 2001).

ЗАКЉУЧАК

Агресивно понашање деце са интелектуалном ометеношћу сматра се једном од најозбиљнијих препрека унапређивању њихове социјалне партиципације. Резултати досадашњих истраживања потврђују да агресивно понашање може имати низ негативних последица, као што су лошији социјални односи, учесталије повређивање себе и других, повећан ризик злостављања и занемаривања, прекидање школовања, учесталије упућивање на институционални смештај и промене животног аранжмана. Подаци о преваленцији агресивног понашања који су изнети у раду јасно указују на то да интервенције усмерене на редуковање агресије треба да буду обавезан део пакета услуга помоћи и подршке деци са интелектуалном ометеношћу.

Познавање природе агресивног понашања деце са интелектуалном ометеношћу има велики значај за креирање одговарајућих програма превенције и третмана и обуку стручњака за рад са овом популацијом. Ово истраживање је фокусирано на један аспект агресивног понашања деце са интелектуалном ометеношћу, а то су полне разлике. Добијени резултати сведоче о постојању значајних полних разлика у броју и врсти испољених облика, као и укупном нивоу агресије, које иду у правцу веће учесталости агресивног понашања код дечака у односу на девојчице. Налази овог истраживања сугеришу да у погледу полних разлика постоји сличност између деце са интелектуалном ометеношћу и типично развијених вршњака. Проблематика полних разлика у агресивном понашању особа са интелектуалном ометеношћу захтева даља проучавања, а резултати ових студија могу допринети бољем разумевању порекла агресивног понашања и у општој популацији.

ЛИТЕРАТУРА

1. Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms and profiles*. Burlington: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
2. Adams, D., & Allen, D. (2001). Assessing the need for reactive behaviour management strategies in children with intellectual disability and severe challenging behaviour. *Journal of Intellectual Disability Research*, 45 (4), 335-343.
3. Allen, D. (2000). Recent research on physical aggression in person with intellectual disability: an overview. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 25 (1), 41-57.
4. Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: a meta-analytic review. *Review of General Psychology*, 8 (4), 291-322.
5. Baillargeon, R. H., Zoccolillo, M., Keenan, K., Côté, S., Pérusse, D., Hong-Xing, W., et al. (2007). Gender differences in physical aggression: a prospective population-based survey of children before and after 2 years of age. *Developmental Psychology*, 43 (1), 13-26.
6. Bongers, I. L., Koot, H. M., van der Ende, R., & Verhulst, F. C. (2003). The normative development of child and adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Psychology*, 112 (2), 179-192.
7. Chadwick, O., Piroth, N., Walker, J., Bernard, S., & Taylor, E. (2000). Factors affecting the risk of behaviour problems in children with severe intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 44 (2), 108-123.
8. Cormack, K. F. M., Brown, A. C., & Hastings, R. P. (2000). Behavioural and emotional difficulties in students attending schools for children and adolescents with severe intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 44 (2), 124-129.
9. Côté, S. M., Vaillancourt, T., LeBlanc, J. C., Nagin, D. S., & Tremblay, R. E. (2006). The development of physical aggression from toddlerhood to pre-adolescence: a nation wide longitudinal study of Canadian children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34 (1), 71-85.
10. Eagly, A. H., & Steffen, V. J. (1986). Gender and aggressive behavior: a meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological Bulletin*, 100 (3), 309-330.
11. Einfeld, S. L., & Tonge, B. J. (1996). Population prevalence of psychopathology in children and adolescents with intellectual disability: II epidemiological findings. *Journal of Intellectual Disability Research*, 40 (2), 99-109.
12. Emerson, E., Kiernan, C., Alborz, A., Reeves, D., Mason, H., Swarbrick, R., et al. (2001). The prevalence of challenging behaviors: a total population study. *Research in Developmental Disabilities*, 22 (1), 77-93.

13. Hardan, A., & Sahl, R. (1997). Psychopathology in children and adolescents with developmental disorders. *Research in Developmental Disabilities, 18* (5), 369-382.
14. Holden, B., & Gitlesen, J. P. (2006). A total population study of challenging behaviour in the county of Hedmark, Norway: prevalence and risk markers. *Research in Developmental Disabilities, 27* (4), 456-465.
15. Hyde, J. S. (1984). How large are gender differences in aggression? A developmental meta-analysis. *Developmental Psychology, 20* (4), 722-736.
16. Keenan, K., & Shaw, D. (1997). Developmental and social influences on young girls' early problem behavior. *Psychological Bulletin, 121* (1), 95-113.
17. Knight, G. P., Fabes, R. A., & Higgins, D. A. (1996). Concerns about drawing causal inferences from meta-analyses: an example in the study of gender differences in aggression. *Psychological Bulletin, 119* (3), 410-421.
18. Knight, G. P., Guthrie, I. K., Page, M. C., & Fabes, R. A. (2002). Emotional arousal and gender differences in aggression: a meta-analysis. *Aggressive Behavior, 28* (5), 366-393.
19. Lowe, K., Allen, D., Jones, E., Brophy, S., Moore, K., & James, W. (2007). Challenging behaviours: prevalence and topographies. *Journal of Intellectual Disability Research, 51* (8), 625-636.
20. Maccoby, E. E., & Jacklin, C. N. (1980). Sex differences in aggression: a rejoinder and reprise. *Child Development, 51* (4), 964-980.
21. McClintock, K., Hall, S., & Oliver, C. (2003). Risk markers associated with challenging behaviours in people with intellectual disabilities: a meta-analytic study. *Journal of Intellectual Disability Research, 47* (6), 405-416.
22. Molteno, G., Molteno, C. D., Finchilescu, G., & Dawes, A. R. L. (2001). Behavioural and emotional problems in children with intellectual disability attending special schools in Cape Town, South Africa. *Journal of Intellectual Disability Research, 45* (6), 515-520.
23. Pavlović, M., Žunić-Pavlović, V., Glumbić, N. (2013). Students' and teachers' perceptions of aggressive behaviour in adolescents with intellectual disability and typically developing adolescents. *Research in Developmental Disabilities, 34* (11), 3789-3797.
24. Pilling, N., McGill, P., & Cooper, V. (2006). Characteristics and experiences of children and young people with severe intellectual disabilities and challenging behaviour attending 52-week residential special schools. *Journal of Intellectual Disability Research, 51* (3), 184-196.
25. Stanger, C., Achenbach, T. M., & Verhulst, F. C. (1997). Accelerated longitudinal comparisons of aggressive versus delinquent syndromes. *Development and Psychopathology, 9* (1), 43-58.
26. Tieger, T. (1980). On the biological basis of sex differences in aggression. *Child Development, 51* (4), 943-963.

DIFFERENCES IN AGGRESSIVE BEHAVIOUR BETWEEN BOYS AND GIRLS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

VESNA ŽUNIĆ-PAVLOVIĆ, NENAD GLUMBIĆ,
MARINA KOVAČEVIĆ-LEPOJEVIĆ

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

SUMMARY

Results of numerous studies indicate that there is a clear and consistent relationship between gender and aggressive behaviour in the general population. However, findings on sex differences in aggressive behaviour of the persons with intellectual disabilities are mixed across the studies. The objective of this research was to determine gender differences in aggressive behaviour of the children with mild, moderate and severe intellectual disabilities. The sample consisted of 190 participants of both sexes, aged from 6 to 11. The data were collected from kindergarten and school teachers using the TRF/6–18 Scale of aggressive behaviour. Various forms of aggressive behaviour manifest 89% of the children with intellectual disabilities, while 22.63% of them show clinically significant level of the aggression. Significant gender differences in the number and forms of aggressive behaviour as well as in the TRF/6–18 Scale total score were found. Representation of boys and girls with clinically significant level of aggression is almost equal. Our findings are discussed in the comparison to other authors. Recommendations for future research and practice are based on the research results.

KEY WORDS: intellectual disability, aggressive behaviour, gender differences, TRF/6–18